

W

19 63

УКРАЇНСЬКА МОВА І ЛІТЕРАТУРА В ШКОЛІ

<i>В. К. Усенко</i> — Як я навчаю учнів писати нариси	50
<i>Л. М. Сухова</i> — Урок-бесіда з елементами диспуту	55
<i>Є. А. Пасічник</i> — Краєзнавчі матеріали на уроках літератури	58

НАРИСИ ПРО МАЙСТРІВ

<i>Ангеліна Коржупова</i> — Завжди у пошуках	64
--	----

Трибуна словесника

Обговорюємо український правопис

<i>А. П. Медушевський</i> — Зважати на внутрішні закономірності розвитку мови	69
<i>В. Т. Горбачук</i> — Максимально раціоналізувати правопис	72

Консультація

<i>Н. Д. Коваленко</i> — Мовний режим у школі	74
Відповіді читачам	78

Критика і бібліографія

<i>М. Й. Сиротюк</i> — М. Гнатюк. Поема Т. Г. Шевченка «Гайдамаки»	81
<i>Н. Т. Рудик</i> — О. М. Бандура. Вивчення української літератури в школах робітничої молоді	82
<i>І. Р. Семенчук</i> — К. О. Ходосов. Літературно-творчий гурток у школі	85
<i>А. Ф. Халаїм</i> — Психологія усвоєння граматики и орфографії	86
<i>М. Вербівець</i> — Що читати до теми «Т. Г. Шевченко»	88

Пам'ятні дати

<i>В. Я. Неділько</i> — Терень Масенко	91
--	----

Хроніка

<i>М. І. Юрженко</i> — Підготовка до ювілею Т. Г. Шевченка в школах Херсонщини	94
<i>П. Б.</i> — Конференція читачів	95

польських творів про Коліївщину пояснюється тим, що Шевченко і передові польські письменники користувались одним і тим же джерелом — усною народною творчістю. Шевченко і польські революційні романтики у своїх творах піднесли роль поневоленого народу, показали його рішучість до боротьби» (стор. 32—33).

Думка про ідейно-філософську та літературно-естетичну самобутність «Гайдамаків» послідовно й переконливо реалізована в другому розділі книги, де аналізується сама поема. Цей аналіз відзначається не лише глибоким знанням тексту, але й тонким відчуттям могутньої внутрішньої сили, високого громадянсько-патріотичного пафосу, поетичної краси, віртуозності віршової інструментовки, образного і мовного багатства Шевченкового творіння. Розглядаючи композиційну структуру, сюжетні ситуації, образи поеми, дослідник часто звертається до різних джерел і, таким чином, розширює, поглиблює наше розуміння як Шевченкового генія, так і змальованих у «Гайдамаках» історичних подій та постатей (наприклад, взяття коліями Умані, Гонти, Залізняка).

Два останні розділи книги розкривають понад столітнє життя Шевченкової поеми: в них ми бачимо і хиже прагнення царизму та його посіпак ізолювати «Гайдамаки» від народу, і ту важливу роль, яку відіграли вони в суспільно-політичних та визвольних рухах ХІХ—ХХ ст., у розвитку української літератури, театру, музики, і те, як вони, вийшовши за межі нашої батьківщини, владно крокують по всій земній кулі, хвилюючи серця широких читацьких мас, засвідчуючи і утверджуючи світову славу духовної культури українського народу.

Книга М. Гнатюка — цінне надбання шевченкознавства, вона принесе користь і літературознавцям, і викладачам вузів та вчителям, і взагалі читачам, хоча в ній і не все зроблено на однаковому науковому рівні. Йй, зокрема, бракує глибшої розмови про традиції Шевченкової поеми в українській літературі і дожовтневого, і радянського періодів. Доводиться шкодувати, що автор обмежився лише побіжною вказівкою (саме — вказівкою, а не обґрунтованим твердженням) про позитивний вплив «Гайдамаків» на Марка Вовчка, Ю. Федьковича, А. Свидницького, І. Карпенка-Карого, І. Франка, М. Коцюбинського, що з приводу тієї запеклої боротьби, яку вели проти «Гайдамаків» представники ліберально-буржуазного табору, відбувся одним невиразним загальником: «Творчість революційних і демократичних письменників не мала нічого спільного з писанням на історичні теми П. Куліша, авторів всіляких «історичних драм» у Галичині...» (стор. 157). Цю останню думку треба було б розшифрувати, пояснити, бо вона має принципове значення. А матеріал для цього є дуже вдячний, і не лише публіцистично-критичний чи епістолярний, а й літературно-художній. Вкажу лише на один приклад: той самий Д. Мордовцев, який нібито схвально відгукнувся про соціальне звучання «Гайдамаків», у своїй повісті «Между Сциллой и Харибдой» шалено воював проти поеми, звів грубий наклеп на Коліївщину, залив брудом її славних ватажків Гонту й Залізняка. Не зразу Шевченкові традиції освоїла також радянська література, про що незаперечно свідчать п'єси М. Панченка «Коліївщина» та І. Кочерги «Алмазне жорно», написані в кінці 20-х років. По-новому художньо осмислив Коліївщину в нашій літературі Ю. Мушкетик своїм романом «Гайдамаки». Висвітлення всього цього пішло б на користь книзі.

М. П. СИРОТЮК.

О. М. Бандура. Вивчення української літератури в школах робітничої молоді

Вид-во «Радянська школа», К., 1962.

Автор книжки О. М. Бандура сумлінно вивчила практику викладання української літератури значної кількості вчителів шкіл працюючої молоді Києва. Те, що, на її думку, є кращим у їхній роботі, вона докладно розробила, систематизувала, узагальнила і рекомендує для творчого використання.

Автор враховує специфіку роботи з дорослими і, рекомендуючи той чи інший

метод чи методичний прийом, докладно спиняється на особливостях викладання української літератури в школах працюючої молоді, розкриває і труднощі роботи з дорослими, які мають велику перерву в навчанні або не систематично відвідують заняття, і переваги навчальної роботи з людьми, озброєними життєвим і виробничим досвідом.

Цінними є основні засади, з яких треба виходити в роботі з дорослими: 1. З усієї маси програмного матеріалу для вивчення в класі вибрати головне, складне. 2. Навчальний матеріал має бути засвоєний учнями на уроці. 3. Застосовувати активні методи навчання. 4. Враховувати те, що дорослі учні мають неоднакову підготовку. 5. Консультації є однією з форм навчальної роботи в школах робітничої молоді.

Автор книги слушно підкреслює, що вирішальне значення має організація уроку. Виступаючи проти механічного перенесення методів викладання з денної школи чи вузу в школу працюючої молоді, вона переконує, яке зло приносять одноманітні прийоми роботи, як вони вбивають в учнів інтерес до навчання.

У посібнику викладено ряд конкретних порад щодо організації уроку в 5—8 класах, рекомендовано різні види робіт, розкрито питання зв'язку літератури з життям, показано практичне значення художньої літератури для наших учнів.

На сумлінно підібраному матеріалі даються цінні вказівки, як вивчати біографію письменника. Наводяться, наприклад, уривки з промови І. Я. Франка на суді 1880 р. та з листа П. А. Грабовського. Ці документи знадобляться під час характеристики світогляду та ідейних позицій письменників. Слід прислухатися до поради, як доцільніше опрацьовувати біографію письменника. Є два основні види викладу біографічного матеріалу: біографічний нарис і наукова розвідка. Виходячи з практики багатьох учителів, автор рекомендує використовувати перший вид у середніх класах; в старших класах, застосовуючи доповіді учнів, можна використовувати і вид наукової біографії.

Автор розкриває також велике значення відвідання музеїв, пам'яток, кінофільмів про життя і діяльність письменника.

У розділі «Читання творів учнями» О. М. Бандура з'ясовує питання організації і контролю читання. Наводиться конкретний перелік необхідних для учнів понять з теорії літератури. Цим самим підноситься питання літературного розвитку учнів, без чого неможливий глибокий і всебічний аналіз художнього твору.

В посібнику ставиться питання про використання грамзаписів у зв'язку з вивченням літератури, особливо лірики, що має велике значення для естетичного виховання.

Читачі можуть ознайомитися з роботою кращих учителів над вивченням ліричних творів. Подається розгорнутий конспект уроку, на якому опрацьовується сюжетний вірш, фіксується увага на розкритті поведінки бійців героїчної Червоної Армії, на показі засобами художньої виразності характеру бійця-комсомольця (вірш В. Сосяри «Комсомолец»).

Особливості вивчення в середніх класах прозових творів показано на прикладі оповідання І. К. Микитенка «Брати». Тут даються рекомендації, як добирати матеріал для характеристики персонажів, наводяться різні прийоми паралельної характеристики образів (братів Никанора і Прохора). Добре показано, як на основі аналізу персонажів і подій учні самі визначають ідею твору; з'ясовано також поняття специфіки літератури як мистецтва слова, поняття про авторську мову і мову персонажів, про композицію і жанр твору.

В посібнику докладно розглянуто роботу учнів над епічним твором у старших класах, показано відмінність прийомів роботи, порівнюючи з середніми класами. Розробляються проблеми, над якими повинні працювати учителі, маючи в центрі уваги текст художнього твору (робота над текстом з метою поглибленого вивчення його, з метою розкриття характеру, з метою встановлення особливостей композиції, з метою виявлення мовно-стилістичних особливостей твору).

Ці питання О. М. Бандура успішно розв'язала, аналізуючи уроки, присвячені вивченню повістей «Інститутка», «Борислав сміється», «Кайдашева сім'я». Звертається серйозна увага на різні види самостійної роботи учнів над текстом твору, наводяться зразки різноманітних прийомів роботи над характеристикою персонажів, робляться зіставлення образів-персонажів. Вдалою ілюстрацією до опрацювання тексту

з метою мовно-стилістичного аналізу є зразок роботи над «Кайдашевою сім'єю».

На прикладі аналізу комедії «Сто тисяч» і драми «Платон Кречет» в посібнику подано різні зразки роботи над драматичними творами в середніх і старших класах. Докладно показано, як опрацьовується драматичний твір у 7 класі (складання плану, відповідь на питання), говориться про потребу ознайомлення учнів 9—11 класів з історією театру, з особливостями драматичних творів.

У розділі «Закріплення» автор посібника висловлює і доводить цілком вірну думку, що закріплення — це обов'язкова, необхідна частина уроку, особливо в школах робітничої молоді. Відповідно до жанру вивчуваного твору учитель повинен знаходити різні форми творчого закріплення. Рекомендується фронтальне, індивідуальне і паралельне закріплення, закріплення шляхом порівняння з раніше вивченими творами, образами, а також закріплення шляхом поглибленої роботи над текстом, письмових відповідей, роботи над підручником тощо.

Добре, що в книзі з'ясовано питання, як навчити учнів працювати з підручником, як прищепити їм необхідні навички опрацювання літературно-критичної статті, особливо при виконанні домашніх завдань.

У розділі «Опитування» наводяться також форми обліку знань, підкреслюється потреба активного опитування (вчити учнів правильно будувати відповідь, логічно викладати думки). Для цього слід вчити складати плани і користуватися ними при відповідях, повторенні, при підготовці до екзаменів.

В книзі О. М. Бандури з достатньою вичерпністю і з великою старанністю розроблені основні питання викладання української літератури в школі працюючої молоді.

Та книга не позбавлена і певних вад. З поля зору автора майже зовсім випали такі важливі проблеми, як естетичне виховання на уроках літератури, виховання високих моральних якостей будівника комунізму засобами художнього твору. Іноді в посібнику допускається спрощеність у підході до вибору методичних прийомів, зовсім не згадано про використання діафільмів.

У посібнику відсутні зразки уроку, проведеного методом шкільної лекції, в той час, як це потрібно, оскільки лекція використовується досить часто (опрацювання оглядових тем, вступні лекції, підсумки, узагальнення, а в 11 класі великий розділ «Шляхи розвитку української радянської літератури» опрацьовується лекційно).

В основному книга написана хорошою літературною мовою. Але в окремих місцях читача неприємно вражає якась суха, безбарвна мова. Ось приклади: «В кожному окремому випадку можуть вводитися пункти, специфічні для даного драматичного твору» (стор. 107), «Окремі твори, які не вивчалися текстуально, характеризуються з боку ідейно-тематичного змісту і художньої форми, а також жанру» (стор. 110), «Під час обдумування всі учні активно мислять» (стор. 122), «Головному героєві дають загадкові завдання» (стор. 35).

Часом відчувається обмеженість у доборі слів: «Зупинимось на співставленні мови персонажів і авторської мови як по лінії лексики, так і синтаксису» (стор. 77), «Запропонуємо учням зробити спостереження над двома уривками і співставити їх по лінії синтаксису» (стор. 78).

Зустрічаються в книзі русизми, аж надто часто вживаються слова «співставлення» (стор. 19, 64, 77), «співставити» (стор. 63, 69, 78, 143) замість «зіставлення» «зіставити», а також «співпадають» (стор. 59, 115, стор. 39, 67).

Трапляються випадки вживання невірних конструкцій з прийменником *по*-, наприклад: «по частинах» (стор. 52), «по вивченню» (стор. 53), «по змісту» (стор. 56, 84), «по ролях» (стор. 82).

Рецензована книга загалом є корисним і потрібним посібником для викладачів української літератури в школах працюючої молоді. Однак при перевиданні слід уважно переглянути книгу, щоб збагатити її зміст і усунути відмічені вади.

Н. Т. РУДИК.